

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในการเคลื่อนไหว ทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน พ.ศ. 2563

อรญา อนุกุล^๑ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต^๒

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางภาษาและมิติทางสังคม เพื่อค้นหาวาทกรรมทางการเมืองในการโต้กลับ หรือสภาวะนำโต้กลับ จากปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน พ.ศ. 2563 โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านกรอบแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ของ นอร์แมน แฟร์คลัฟ มี 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติตัวบท 2) มิติวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม และ 3) มิติวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม ข้อมูลหลักในการวิเคราะห์ คือ ตัวบทของแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง จำนวน 10 คน โดยรวบรวมจากการปราศรัย การให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน การออกรายการทีวี การเข้าร่วมเสวนาวิชาการ การเข้าร่วมชี้แจงในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร และข้อมูลรอง คือ ตัวบทของกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐและกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วงที่มาจากช่องทางการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน และการออกแถลงการณ์ต่าง ๆ มาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า หลังจากการรัฐประหารปี 2557 ได้ก่อให้เกิดการจัดวางทางอำนาจใหม่และส่งผลกระทบต่อเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความยุติธรรมทางสังคม จนนำไปสู่ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองปี 2563 ทั้งนี้ มีวาทกรรมทางเลือกที่ค้นพบจำนวน 10 วาทกรรม โดยวาทกรรมดังกล่าวอยู่ในฐานะรูปของตัวแทนทางความคิดผ่านภาษาและถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ และยังเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ฝังอยู่ในตัวบท ทั้งจาก

^๑ นักศึกษาปริญญาเอก คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

E-mail: orraya.anu@stu.nida.ac.th

^๒ รองศาสตราจารย์ประจำ คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

E-mail: phichai@nida.ac.th

วันที่รับบทความ: 27 มีนาคม 2567 วันที่แก้ไขบทความ: 5 พฤษภาคม 2567 และวันตอบรับบทความ: 13 พฤษภาคม 2567

กลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง คือ “เสรีนิยมประชาธิปไตย” และกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐและกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วง คือ “อนุรักษ์นิยมแบบกษัตริย์นิยม” และ “อนุรักษ์นิยมแบบอำนาจนิยม”

คำสำคัญ: การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์, การเคลื่อนไหวทางการเมือง, วาทกรรมทางการเมือง, อุดมการณ์ทางการเมือง

The Critical Discourse Analysis of the Political Movement of the Student and the People (2020)

Orraya Anukul^a Phichai Ratnatilaka Na Bhuket^b

Abstract

This research aims to examine the relationship between linguistic dimensions and social dimensions in order to explore political discourse in counter hegemony from the political movement phenomena of the student and the people in 2020. This study used the qualitative research methodology through the framework of Norman Fairclough's Critical Discourse Analysis (CDA) which encompasses 3 dimensions: 1) text, 2) discursive practice, and 3) socio-cultural practice. The data for the analysis is the texts of 10 protesters' leaders, collected from speeches, interviews with the media, television appearances, participation in academic seminars, and participation in clarifications at meetings of the House of Representatives. Additionally, the secondary data include the texts from groups holding state power and groups opposing protest movements, derived from interviews with the media and various official statements, for analysis.

The results of the study found that following the 2014 coup, reconfiguration of power occurred, impacting political, economic, and social dimensions, particularly exacerbating economic inequalities and social injustices, which led to the emergence of the 2020 political movement. Furthermore, ten alternatives discourses were discovered,

^a PhD. Student, Graduate School of Social Development and Management Strategy, National Institute of Development Administration, E-mail: orraya.anu@stu.nida.ac.th

^b Associate Professor, Graduate School of Social Development and Management Strategy, National Institute of Development Administration, E-mail: phichai@nida.ac.th

Received: 27 March 2024 Revised: 5 May 2024 Accepted: 15 May 2024

existing as embodiments of thought through language and used as crucial tools in the struggle. These discourses reveal embedded political ideologies within the texts from both the protesters, namely ‘liberal democracy’, and the groups holding state power and those opposing protest movements, namely, ‘monarchist conservatism’ and ‘authoritarian conservatism’.

Keyword: Critical Discourse Analysis, Political Movement, Political Discourse, Political Ideology

บทนำ

ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นในปี 2563 เป็นการขับเคลื่อนที่มีตัวแสดงหลัก คือ เด็กและเยาวชน หากนับตั้งแต่เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา แม้ว่าประเทศไทยจะยังคงดำเนินไปด้วยความขัดแย้งทางการเมือง แต่ก็เห็นได้ว่า นักศึกษาไม่ได้เป็นผู้นำขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองมาหลายทศวรรษ จนกระทั่งในปี 2563 คนรุ่นใหม่ที่มีความคิดอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้ไปในทิศทางที่ได้ออกมาเคลื่อนไหว ดังปรากฏการณ์กิจกรรมแฟลชม็อบ (flash mob) เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 จัดโดยสหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) ณ ลานปรีดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) ผลของกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เกิดการประท้วงภายในมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ และลุกลามออกมายังนอกรั้วสถาบันการศึกษา โดยมีประชาชนจำนวนมากเป็นแนวร่วม (Matichon News Agency, 2021, pp. 45-46)

หลังจากที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เข้ามาควบคุมอำนาจในการปกครองประเทศปี 2557 ประเด็นที่น่าสนใจ คือ มีการจัดโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน เริ่มตั้งแต่การร่างรัฐธรรมนูญที่ใช้คณะกรรมาธิการถึง 2 ชุด พร้อมด้วยเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของสังคมว่า เป็นการสืบทอดอำนาจของ คสช. ด้วยเหตุผลของรัฐธรรมนูญที่มีการวางเงื่อนไขต่อการสืบทอดอำนาจ อาทิ ในช่วง 5 ปีแรก สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) มีอำนาจในการเลือกนายกรัฐมนตรี ซึ่ง ส.ว. ก็มาจากการแต่งตั้งของ คสช. และปรากฏชัดเจนในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ที่บรรดา ส.ว. ต่างยกมือขานชื่อ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์-โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี (iLaw, 2019) ฉะนั้น การดำรงอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา จึงต่อเนื่องยาวนานนับตั้งแต่รัฐประหาร พ.ศ. 2557 และหลังการเลือกตั้ง พ.ศ. 2562 แน่นนอนว่า ผลการบริหารกิจการบ้านเมืองย่อมปรากฏชัดเจน แต่ทว่าการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองดูเหมือนจะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่ความรุนแรงมากขึ้น

จนกระทั่งมีการระบาดของโรคโควิด-19 (Covid-19) ซึ่งได้ตอกย้ำปัญหาเศรษฐกิจและเผยให้เห็นถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมอย่างชัดเจน ดังข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในการประชุมประจำปี 2563 ที่รายงานว่า ประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำพุ่งสูงมากในรอบ 10 ปี ความรวยกับความจนห่างกันสูงสุดถึง 20 เท่า และมีหนี้ครัวเรือนต่อจีดีพีเพิ่มทะลุถึงร้อยละ 80 รวมถึง อัตราการว่างงานที่เพิ่มมากขึ้น จากเดิมที่มีอัตราการว่างงานอยู่ที่ร้อยละ 1 หรือประมาณ 400,000 คน แต่เมื่อเกิดการระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้มีผู้ว่างงานเพิ่มร้อยละ 2 หรือประมาณ 750,000 คน (“Office of the National Economic and Social Development Council,” 2020, September 22) กอปรกับการที่ศาลรัฐธรรมนูญมีมติยุบพรรคอนาคตใหม่ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 โดย พิชาย รัตนติลก ณ ภูเก็ต (Phichai Ratnatilaka Na Bhuket, 2020, February 28) วิเคราะห์

ว่า สำหรับคนรุ่นใหม่ นั้น มองว่า มีการใช้อำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรม โดยเป็นการทำลายตัวแทนทางความคิดและความหวัง ซึ่งพรรคอนาคตใหม่ถือเป็นตัวแทนทางความคิดของพวกเขาที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในเวทีรัฐสภา ทั้งนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) หลายคนของพรรคก็ได้แสดงบทบาทอย่างมีคุณภาพเป็นไปตามสัญญาประชาคมที่เคยให้ไว้ก่อนการเลือกตั้ง จนในวันต่อมาก็ได้มีการจัดกิจกรรม “แฟลชม็อบ” ของ สนท. ในหัวข้อ “ประเทศนี้ไม่มีความยุติธรรม” โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบริหารงานของรัฐบาลที่ไร้ประสิทธิภาพ ภาวะข้าวยากหมากแพง และความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จากการจัดกิจกรรมของ สนท. ถือเป็นการจุดประกายและส่งต่อพลังการต่อสู้ของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะนิสิต นักศึกษาภายในรั้วมหาวิทยาลัย มีการนัดหมายผ่านสื่อสังคมออนไลน์และเกิดกระแสการติดแฮชแท็ก (hashtag) บนโลกทวิตเตอร์ (twitter) เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้แฮชแท็ก #เสาหลักจะไม่หักอีกต่อไป มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ใช้แฮชแท็ก #ข้างเผือกจะไม่ทน (“Stand up for democracy! students across Thailand launch 28 hashtags”, 2020, February 25) ซึ่งการใช้แฮชแท็กได้ขยายลูกกลมไปยังโรงเรียนและแนวร่วมของกลุ่มต่าง ๆ และเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้บนท้องถนนดังปรากฏเป็นข่าวตลอดปี 2563 โดยเฉพาะการรวมตัวกันในนามของ “คณะราษฎร” ซึ่งเป็นการรวมตัวของแนวร่วมกลุ่มนักศึกษาและประชาชนกว่า 30 องค์กร

แม้ว่าฝ่ายผู้กุมอำนาจรัฐจะพยายามออกมาให้สัมภาษณ์ในเชิงการห้ามปรามและตอบโต้ไม่ว่าจะเป็น พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี หรือแม้กระทั่ง พล.อ.อภิรัชต์ คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารบก ที่ได้กล่าวเอาไว้ในวันจัดงานครบรอบ 133 ปี ของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ว่า “โรคโควิดนี้เป็นแล้วหาย แต่ที่เป็นแล้วไม่หาย คือ โรคชังชาติเกลียดชาติบ้านเมืองตัวเอง นี่เป็นไม่หาย เพราะว่ามี การเหินแสมประเทศตัวเอง” (Kongsompong, 2020, as cited in Matichon News Agency, 2021, p. 314) จึงเป็นการตอกย้ำถึงวาทกรรมทางการเมือง อย่างคำว่า “ชังชาติ” ที่ออกมาจากผู้บัญชาการทหารบก สะท้อนให้เห็นถึงภาวะวิกฤตของสังคมในปัจจุบัน คือ ความขัดแย้งทางความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ทางการเมือง ทั้งนี้ ยังมีกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยและไม่พอใจกับการชุมนุมประท้วงหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มศูนย์กลางประสานงานนักศึกษาอาชีวะประชาชนปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มไทยรักดี เป็นต้น หากพิจารณาตัวบทของแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงและกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐกับกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วงจะเห็นได้ว่า มีการต่อสู้ทางความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ทางการเมือง รวมถึงมีความพยายามของแต่ละกลุ่มการเมืองในการผลิตวาทกรรมขึ้นมาต่อสู้ เพื่อช่วงชิงการนำ นอกจากนี้ ญัฐพร พานโพธิ์ทอง (Panpothong, 2013, p. 12) กล่าวว่า วาทกรรมยังมีหน้าที่ในด้านอุดมการณ์ หรือเป็นพื้นที่ประกอบสร้างและสื่อถึงอุดมการณ์ ดังนั้น วาทกรรมทางการเมืองจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญในการผลิตขึ้นมาต่อสู้ หรือตอบโต้ ซึ่งวาทกรรมเป็นทั้งตัวบท (text) ที่

สร้างเป็นตัวอักษร รูปภาพ หรือรูปร่างที่นำมาเรียงต่อกันให้เป็นสิ่งที่สามารถอ่านและสื่อถึงความหมายได้ (Sanchaiy Srisunt, 2018, p. 19)

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ เป็นแนวทางที่น่าสนใจในการทำทำความเข้าใจปรากฏการณ์ การชุมนุมประท้วงของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะการมีแนวความคิดสำคัญว่า วาทกรรมนั้น เป็นรูปแบบหนึ่งของวิถีปฏิบัติทางสังคม โดยความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับสังคมเป็นความสัมพันธ์แบบวิภาษวาทกรรมประกอบสร้างสังคม (ความรู้ อัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ของคนในสังคม) ขณะเดียวกัน ตัวของวาทกรรมนั้น ถูกกำหนดโดยสังคม (Panpothong, 2013, pp. 40-41) จากกระแสความขัดแย้งในสังคมที่ปรากฏออกมาเป็นการชุมนุมประท้วงได้สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อระบอบการปกครองของประเทศ จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามว่า การชุมนุมประท้วงในปี 2563 มีจุดเริ่มต้นและพัฒนาการอย่างไร ตัวบทที่ปรากฏในการชุมนุมประท้วงนั้น ประกอบไปด้วยวาทกรรมอะไรบ้าง มีภาคปฏิบัติการวาทกรรมเป็นอย่างไร และมีการเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองอะไรบ้าง โดยใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ตามแนวทางของ นอร์แมน แฟร์คลัฟ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเกิดขึ้นและพัฒนากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน พ.ศ. 2563
2. เพื่อค้นหาวาทกรรมทางการเมือง จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน พ.ศ. 2563 ในการโต้กลับอำนาจรัฐและผลิตสร้างปฏิบัติการทางสังคม
3. เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมทางการเมือง ระหว่างมิติทางภาษาและมิติทางสังคม ในการเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ตามแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ของ นอร์แมน แฟร์คลัฟ

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา ใช้บริบทและสภาพแวดล้อม ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวบทของแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงและฝ่ายรัฐบาล หรือกลุ่มประชาชนที่ออกมาต่อต้านการชุมนุมประท้วง โดยรวบรวมข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ คำปราศรัย การให้สัมภาษณ์ และแถลงการณ์ ทั้งนี้ มีขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา 2 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงเวลาของการรัฐประหาร พ.ศ. 2557–2562 และช่วงเวลาตลอดปีแห่งการชุมนุมประท้วง พ.ศ. 2563 โดยเป็นการศึกษาถึงบริบท หรือสถานการณ์ อันเป็นสาเหตุในการก่อตัวของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง และมีตัวบทที่ปรากฏผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ณ ห้วงเวลาของทั้ง 2 ช่วงเวลาดังกล่าว

ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยเลือกกรอบการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis: CDA) ตามแนวทางของ นอร์แมน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough) ซึ่งสามารถนำมาใช้ร่วมกันกับแนวคิดทางสังคม คือ แนวคิดการครองอำนาจนำ (hegemony) ของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) และแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมือง เพื่อที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรม อุดมการณ์ และอำนาจ

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติตัวบท เป็นองค์ประกอบย่อยที่เล็กที่สุดของวาทกรรมจะอยู่ในรูปคำ (word) คำศัพท์ (vocabulary) อนุประโยค (clause) และประโยค (sentence) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนเสนอโลกทางสังคมและโลกทางกายภาพเป็นสิ่งที่คนใช้ในกระบวนการสร้าง ผลิตความหมายในเหตุการณ์ทางสังคม (social events) 2) มิติวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discursive practice) เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างการผลิตสร้างความหมายที่อาศัยภาษา หรือก็คือ “ตัวบท” โดยผ่านการพูด การเขียน การจัดระเบียบวาทกรรม (order of discourse) เพื่อผลิต (production) แพร่กระจาย (distribution) และบริโภค (consumption) และ 3) มิติวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural practice) เป็นระบบ ระเบียบทางสังคมที่เป็นผลผลิตที่สามารถมองเห็นรับรู้ได้ในรูปของการสื่อสารสัมพันธ์กันของคนในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีแบบแผนทางสังคมเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนั้น ในการวิเคราะห์มิติสุดท้ายจึงเป็นการให้ความสำคัญกับอำนาจในฐานะที่เป็นชุดความคิด (ideology) ที่ดำรงอยู่ในสังคม ซึ่งเป็นความคิดที่เป็นระบบความเชื่อที่ซึมซับอยู่ในตัวบุคคล (internalize) ทำให้บุคคลผลิตซ้ำในการปฏิบัติและทำให้อำนาจนั้น ดำรงอยู่ต่อไป โดยอำนาจที่อยู่ในรูปของชุดความคิดนี้ แฟร์คลัฟ ใช้ในความหมายเดียวกับ “อำนาจนำ” (hegemony) ของ กรัมสกี (Fairclough, 1992, as cited in Sanchaiy Srisunt, 2018, pp. 138-149) อย่างไรก็ตาม การครองอำนาจนำจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการทำให้คนในสังคมยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง โดยไม่มีข้อสงสัย หรือเงื่อนไขใด ๆ เป็นความยินยอมพร้อมใจ (consent) โดยอาศัยการถ่ายทอดชุดความรู้และการใช้สื่อในการแพร่กระจายความคิด การใช้แนวคิดการครองอำนาจนำ (hegemony) ของ กรัมสกี มีการให้คำจำกัดความเกี่ยวกับพื้นฐานความยินยอมของระบบการเมืองที่อยู่ภายในภาคประชาสังคม ซึ่งแตกต่างกับแนวคิดการปกครองที่มีการผูกขาดของรัฐ โดยใช้ความรุนแรง ทั้งนี้ กรัมสกี มองว่า รัฐที่อ่อนแอเท่านั้น ที่ต้องใช้การคุกคาม หรือกำลังในการครอบงำ แต่ทว่ารัฐที่เข้มแข็งจะปกครอง โดยการอาศัยการครองอำนาจนำ ดังนั้น ขนชั้นกรรมาชีพต้องมองเห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนายุทธศาสตร์ทางการเมืองที่จะทำลายความยินยอมต่อชนชั้นปกครอง (Adamson, 1980, p. 170)

Fairclough (1989, pp. 24-27) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม และวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม โดยมีการวิเคราะห์ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การบรรยายความ

(description) จะเป็นการวิเคราะห์ตัวบท ซึ่งจะวิเคราะห์รูปภาษาที่ปรากฏในตัวบท เพื่อสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสังคม 2) การตีความ (interpretation) เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม และ 3) การอธิบายความ (explanation) การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมกับวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม โดยในขั้นการตีความนั้น ต้องใช้ Member Resource (MR) มาช่วยในการตีความ เพราะถือเป็นความรู้พื้นฐาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อทางสังคม และนำมาอธิบายผ่านทฤษฎีทางสังคมว่า ภาษาที่ได้วิเคราะห์นั้น ๆ มีอุดมการณ์อะไรที่ซ่อนอยู่ ทั้งนี้ อุดมการณ์ทางการเมืองที่ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ร่วม ได้แก่ อุดมการณ์อนุรักษ์นิยม อุดมการณ์เสรีนิยม และอุดมการณ์สังคมนิยม ซึ่งปรากฏในการต่อสู้ทางความคิด ความเชื่อระหว่างกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงกับกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐและกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วง ประเด็นที่น่าสนใจในการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์จะเกี่ยวข้องกับความอยุติธรรม ความไม่เท่าเทียม หรือการใช้อำนาจในทางมิชอบ โดยถูกผลิตและสื่อผ่านในรูปของวาทกรรม เพราะฉะนั้น เป้าหมายสำคัญของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ที่ สามชาย ศรีสันต์ (Sanchaiy Srisunt, 2018, p. 158) ได้กล่าวไว้ คือ “1) การค้นหาปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นผลผลิตของอำนาจนำ (hegemony) และ 2) วิพากษ์ปฏิบัติการทางสังคมนั้น โดยค้นหาวาทกรรมทางเลือกที่จะปะทะ ทำลาย เพื่อผลิตสร้างปฏิบัติการทางสังคมใหม่ ๆ ให้กับคนกลุ่มที่เสียเปรียบ หรือคนเล็กคนน้อยที่ไม่มีที่ยืนในสังคม”

อย่างไรก็ดี จันทิมา อังคพนิชกิจ (Angkapanichkit, 2019, p. 331) กล่าวว่า การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์มีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์ข้อความ (discourse analysis) ที่ไม่ใช่เพียงแค่การวิเคราะห์ภาษาและลักษณะของภาษาเท่านั้น แต่ยังเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในข้อความ (วาทกรรม) ซึ่งภาษาระดับข้อความมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม และวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการวิเคราะห์ข้อความ คือ การทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคม เพราะฉะนั้น ไชยรัตน์ เจริญสิน-โอฬาร (Chairat Charoensin-O-Larn, 2013, p. 151; 2018, pp. 6-7) เห็นว่า “ภาษา” จึงไม่ใช่เรื่องแคบ ๆ เกี่ยวกับการสื่อสาร การส่งต่อข่าวสารเท่านั้น แต่ภาษาเป็นเรื่องของการจัดระบบระเบียบการรับรู้ของคนในสังคม หรือก็คือ เป็นกลไกการควบคุมทางสังคมที่ทรงประสิทธิภาพที่สุดกลไกหนึ่ง กล่าวคือ การควบคุมทางสังคมจะกระทำผ่านการควบคุม โดยการใช้ภาษา หรือการพูด อีกทั้ง ภาษา คือ ภาควิถีปฏิบัติทางสังคมแบบหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทที่ไม่ใช่การเป็นตัวแทนโลกแห่งความเป็นจริง แต่บทบาทสำคัญของภาษาอยู่ที่การสร้างคุณค่า เอกลักษณ์ ตัวตนของสรรพสิ่งขึ้นมาในรูปของวาทกรรมและภาควิถีปฏิบัติของวาทกรรมแบบต่าง ๆ

ในส่วนของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมี 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นแรก คือ การชุมนุมทางการเมืองของกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษาที่ปรากฏในประเทศไทย พบว่า ขบวนการของกลุ่มดังกล่าวเริ่ม

มีบทบาทนับตั้งแต่ทศวรรษ 2510 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งบทบาทจะมีมาก หรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางสังคม ณ ห้วงเวลานั้น เช่น งานของ ชยุตม์ พันธุ์สุวรรณ และสมศักดิ์ สามัคคีธรรม (Chayut Pansuwan & Somsak Samukkethum, 2019) ได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2549-2557 ซึ่งถือเป็นช่วงก่อนรัฐประหารปี 2557 โดยมีคำถามน่าสนใจว่า “ในห้วงเวลาของความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าวนี้ ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน” ผลการศึกษาสรุปว่า ไม่ได้หายไปไหนของการหยุดเคลื่อนไหวทางสังคม แต่มีการปรับบทบาทตามบริบททางสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ขบวนการนักศึกษาไทยไม่ได้ถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้อยู่ในฐานะผู้นำของการเมืองภาคประชาชนมานาน ประเด็นที่สอง คือ อุดมการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย จากการศึกษาของ พชรวัฒน์ เส้นทอง (Pacharawat Senthong, 2019) เรื่อง อุดมการณ์ทางการเมือง: อุดมการณ์ทางการเมืองไทย พบว่า อุดมการณ์ทางการเมืองไทยมีลักษณะอนุรักษนิยมมากกว่าเสรีนิยม แม้แต่หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เกิดกลุ่มขวาใหม่ที่มีการสร้างอุดมการณ์ต่อต้านการเมือง (ideology of anti-politics) ต่อต้านนักการเมืองที่มาจากทางเลือกตั้งที่มีแต่เรื่อง ผลประโยชน์ คอร์รัปชัน โดยใช้กลไกสำคัญ คือ การขยายบทบาททางการเมืองของสถาบันตุลาการ หรือตุลาการภิวัตน์ และการขยายบทบาททางการเมืองของสถาบันทหาร รวมถึง ยังมีแนวคิดและอุดมการณ์ค่อนข้างมาทางอำนาจนิยม และพยายามขัดขวางความก้าวหน้าของฝ่ายเสรีนิยมอย่างสุดกำลังในการที่จะอนุรักษสภาพทางการเมืองเดิมไว้ให้ได้มากที่สุด ประเด็นที่สาม คือ การครองอำนาจนำที่ปรากฏในเมืองไทย มีงานที่น่าสนใจอย่างเรื่อง มาตรา 44 เครื่องมือในการครองอำนาจนำของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ของ พิชามณัฐ ศรีรักษา-สินธุ์ และไพลิน ภูจินาพันธ์ (Pichamon Sriraksasin & Pailin Phuweenapan, 2020) มีจุดประสงค์ เพื่อนำเสนอการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีระหว่างแนวคิดการครองอำนาจนำ (hegemony) ของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) กับการใช้กลไกอำนาจรัฐของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดยรัฐบาล คสช. ใช้เครื่องมือ คือ กฎหมายมาตรา 44 ในการควบคุมสังคมเกิดสถานะการครอบงำ (dominant) เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้กับรัฐบาล แต่กระนั้น เกิดการต่อต้านจากสังคม หรือที่เรียกว่า “สถานะนำโต้กลับ (counter hegemony)” ประชาชนไม่ถูกครอบงำให้อยอมรับข้อมูลของรัฐบาลฝ่ายเดียว แต่ยังเปิดรับจากช่องทางอื่น ๆ และแสดงความคิดเห็นที่ท้าทายอำนาจรัฐบาล และประเด็นสุดท้าย คือ งานวิจัยที่ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ของ ธนวัตร มัททวีวงศ์ (Thanawat Matthawee Wong, 2016) เรื่อง การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในรายการคืนความสุขให้คนในชาติ ซึ่งใช้แนวทางของ แฟร์คลัฟ พบว่า พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา สร้างตัวบทปรากฏเป็นวาทกรรม อาทิ วาทกรรมการปฏิรูปประเทศ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน และเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดการปฏิรูปประเทศ โดยใช้การสื่อสารผ่านรายการคืนความสุขให้คนในชาติ

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis: CDA) ของ นอร์แมน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough) ซึ่งเน้นวิเคราะห์ 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติตัวบท (text) 2) มิติวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discursive practice) และ 3) มิติวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural practice)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็นข้อมูลหลัก คือ ข้อมูลจากแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง จำนวน 10 คน ได้แก่ 1) พริษฐ์ ชิวารักษ์ (เพนกวิ้น) 2) ปณัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล (รุ้ง) 3) ทัดเทพ เรืองประไพกิจเสรี (พอร์ด) 4) ภาณุพงศ์ จาดนอก (ไมค์ ระยอง) 5) จตุภัทร์ บุญภัทรรักษา (ไผ่ ดาวดิน) 6) อรรถพล บัวพัฒน์ (ครูใหญ่ ขอนแก่น) 7) ปิยรัฐ จงเทพ (โตโต้) 8) ภัสราวลี ธนกิจวิบูลย์ผล (มายด์) 9) ชลธิชา แจ้งเร็ว (ลูกเกด) และ 10) อานนท์ นานา (ทนายอานนท์) ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จะเป็นตัวบทที่มาจากช่องทางการปราศรัย การให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน การออกรายการทีวี การเข้าร่วมเสวนาวิชาการ และการเข้าร่วมชี้แจงในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร และข้อมูลรอง คือ ข้อมูลกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐและกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วง ที่มาจากช่องทางการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน และการออกแถลงการณ์ต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม การเก็บรวบรวมข้อมูลไม่มีการสัมภาษณ์เชิงลึก แต่เก็บข้อมูลจากสื่อออนไลน์ ทั้งจากเพจเฟซบุ๊ก เว็บไซต์ยูทูบ เว็บไซต์ของสื่อต่าง ๆ หรือหน่วยงานของรัฐ และสื่อสิ่งพิมพ์ ในส่วนการคัดเลือกแหล่งที่มาของข้อมูลเป็นการเลือกจากสื่อกระแสหลักที่ปรากฏในประเทศไทย และสื่อมวลชน (สื่อออนไลน์) ที่มีการนำเสนอประเด็นการชุมนุมประท้วงอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารหน่วยงานของรัฐ อาทิ เว็บไซต์ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีการเก็บรวบรวมเอาไว้ และเผยแพร่ให้ผู้สนใจสามารถเข้าชมย้อนหลังได้ โดยข้อมูลที่เก็บรวบรวมเริ่มตั้งแต่การชุมนุม เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 จนถึงเดือนธันวาคม 2563

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ตัวบท (text) เป็นการวิเคราะห์รูปภาษาที่ปรากฏในตัวบท เพื่อสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสังคม โดยใช้วิธีการถอดตัวบท พิจารณาการใช้คำในภาษาที่มีการถูกใช้อย่างต่อเนื่อง และจัดกลุ่มคำ เพื่อจำแนกประเภทที่ส่งผลต่อการสะท้อนถึงอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจน และใช้การบรรยายความ (description) ในการให้ความหมายกับวาทกรรมที่ปรากฏจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง 2) การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discursive practice) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวบทมาตีความ (interpretation) เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม เพื่อ

นำไปสู่การอธิบายถึงกระบวนการผลิต/สร้าง และการบริโภค ระหว่างแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงและผู้เข้าร่วมชุมนุมประท้วง (การเติบโตของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง) และ 3) การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural practice) เป็นชั้นอธิบายความ (explanation) โดยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมกับวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเผยถึงเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในการกำหนดอุดมการณ์ที่เกิดขึ้น

ในขั้นตอนการวิเคราะห์ เน้นการวิเคราะห์ภาษาและบริบทไปพร้อมกัน โดยนำข้อมูลที่ได้จากช่องทางของสื่อต่าง ๆ ที่เป็นสาธารณะ และมีการเผยแพร่ในพื้นที่สาธารณะอยู่แล้ว ซึ่งไม่ทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลใดที่กล่าวถึง ทั้งนี้ มีลักษณะเป็นงานวิจัยข้ามศาสตร์ (transdisciplinary research) โดยนำไปวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวกับการเมือง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดที่ว่าด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองและแนวคิดการครองอำนาจนำของ อันโตนิโอ กรัมสกี มาประกอบการวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาเริ่มจากบริบททางการเมืองยุคหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2557 และปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมือง พ.ศ. 2563 ต่อด้วยผลการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน พ.ศ. 2563 ดังนี้

บริบททางการเมืองยุคหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2557 และปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมือง พ.ศ. 2563

การรัฐประหารที่เกิดขึ้นในปี 2557 ได้ก่อให้เกิดการจัดวางทางอำนาจใหม่ และส่งผลต่อมิติทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เริ่มตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2557 ทำให้ คสช. มีอำนาจในการแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) เพื่อเข้ามาทำหน้าที่แทนบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) และสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) ในการเสนอ เห็นชอบ และกลั่นกรองกฎหมาย รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และมีการประกาศใช้ในปี 2560 แต่กลับเป็นปมปัญหาสำคัญในการเรียกร้องของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง อันเนื่องมาจากการร่างกฎหมายที่ไร้การมีส่วนร่วม และมีเนื้อหาสิทธิเสรีภาพของประชาชน รวมถึงเป็นเครื่องมือสืบทอดอำนาจของ คสช.

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองขึ้นมาใหม่ เริ่มตั้งแต่กวาดล้างและสลายขั้วอำนาจเก่า ดังเห็นได้จากช่วงปีแรกของการยึดอำนาจ คสช. มีการออกคำสั่งเรียกนักการเมือง นักกิจกรรมทางการเมือง หรือประชาชนเข้าไปปรับทัศนคติ มีการตั้งข้อหาและจับกุมขังเป็นจำนวนมาก พร้อม ๆ กันกับการก่อตั้งพรรคการเมือง เพื่อปูทางไปสู่การเลือกตั้งตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย นั่นก็คือ “พรรคพลังประชารัฐ” การใช้คำว่า “ประชารัฐ” นั้น สะท้อนให้เห็นถึงการสานต่อนโยบายของรัฐบาล

คสช. จนแทบเรียกได้ว่า เป็นการประกอบสร้างพรรคที่เป็นตัวแทนในการสืบทอดอำนาจของ คสช. และการบริหารประเทศของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ตลอดเวลาในฐานะรัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองนั้น ไม่สามารถปฏิบัติตามนโยบายและแก้ไขปัญหาได้ดังที่ประกาศไว้ โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และยังมีส่วนสำคัญในการขยายความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ทำให้หนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงการจัดทำงบประมาณแผ่นดินที่มีการขอกู้เงิน เพื่อชดเชยการขาดดุลงบประมาณระหว่างปีงบประมาณ 2558-2564 เป็นวงเงินรวม 3,285,279.8 ล้านบาท (BBC NEWS Thai, 2021) ดังนั้น ปัญหาทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่พุ่งสูงขึ้นภายในประเทศจึงเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่สำคัญของการเกิดปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563

จนกระทั่งศาลรัฐธรรมนูญมีมติให้ยุบพรรคอนาคตใหม่ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 ในวันต่อมาก็ปรากฏกิจกรรมแฟลชม็อบ (Flash mob) ภายในรั้วของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) จัดโดยสหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) แม้ว่าจะจัดขึ้นภายใต้ความไม่พอใจที่ศาลรัฐธรรมนูญมีมติยุบพรรคอนาคตใหม่ แต่ทว่าเมื่อเวลาผ่านไปพวกเขาเหล่านั้น ก็ก้าวข้ามประเด็นของการยุบพรรคและร่วมกันคิดวิเคราะห์ถึงสาเหตุอันเป็นรากเหง้าของปัญหาจนตกผลึกทางความคิด และได้ข้อสรุปสาเหตุหลักที่ส่งผลให้สังคมไทยเกิดวิกฤติ ซึ่งมีทั้งสาเหตุด้านผู้นำทางการเมืองและสถาบันทางการเมืองที่สะท้อนออกมาในข้อเรียกร้องของการชุมนุมที่นำโดย “คณะราษฎร” มีข้อเรียกร้อง 3 ข้อ ได้แก่ 1) พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและองคมนตรี ลาออก 2) รัฐสภาต้องเปิดประชุมวิสามัญทันที เพื่อรับร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน และ 3) ปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ให้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตย (“Khana Ratsadon: Announcing three demands”, 2020, October 8)

การตื่นตัวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ปรากฏชัดเจนหลังพรรคอนาคตใหม่ถูกยุบพรรค มีการจัดกิจกรรมแฟลชม็อบกระจายไปยังมหาวิทยาลัยทั่วประเทศไทย ก่อนจะยุติลงด้วยการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งมีการบังคับใช้ พ.ร.ก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ในเดือนมีนาคมและออกประกาศเคอร์ฟิวทั่วประเทศในช่วงเดือนเมษายน การที่รัฐบาลออกประกาศและใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อรับมือกับโรคระบาดดังกล่าว ส่งผลให้ประชาชนได้รับผลกระทบเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะภาคธุรกิจการท่องเที่ยวที่ไม่สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ เพราะรัฐบาลสั่งปิดน่านฟ้าทำให้เศรษฐกิจของประเทศหยุดชะงัก ประชาชนต่างตกงานเป็นจำนวนมาก และมีอีกหลายชีวิตที่ตัดสินใจฆ่าตัวตาย ดังนั้น สถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นวิกฤตเศรษฐกิจที่ส่งสม จึงทำให้ประชาชนออกมารวมขบวนกับนักเรียน นิสิต นักศึกษาเป็นจำนวนมาก โดยขยายตัวออกมายังพื้นที่สาธารณะ ดังเห็นได้ในเดือน

กรกฎาคมที่มีการนัดชุมนุมของกลุ่มเยาวชนปลดแอก ณ บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยเฉพาะในเดือนสิงหาคมที่มีการจัดกิจกรรมสำคัญ คือ กิจกรรม “เสกคาถาผู้พิทักษ์ปกป้องประชาธิปไตย” จัดโดยกลุ่มมหารนครเพื่อประชาธิปไตยและกลุ่มมอกะเสด และกิจกรรม “ธรรมศาสตร์จะไม่ทน” ของกลุ่มสหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) ถือเป็นกิจกรรมที่สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก จนกระทั่งเข้าสู่เดือนตุลาคมมีการปะทะกันระหว่างกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงกับตำรวจอย่างรุนแรง และมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่มีความร้ายแรงในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

อย่างไรก็ตาม การชุมนุมประท้วงไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครเท่านั้น แต่ยังกระจายไปตามหัวเมืองใหญ่ ๆ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย อาทิ เชียงราย ขอนแก่น ชลบุรี สงขลา (Matichon News Agency, 2021, p. 420) ทั้งนี้ การจัดชุมนุมประท้วงยังคงมีอย่างต่อเนื่องไปถึงสิ้นปี จนกระทั่งรัฐบาลได้ใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเด็ดขาดกับแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง กอปรกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ได้เริ่มลุกลามบานปลาย รัฐบาลไม่สามารถควบคุมได้ส่งผลให้ต้องประกาศล็อกดาวน์ในพื้นที่เสี่ยง และทำให้การชุมนุมประท้วงได้เริ่มลดระดับลงในช่วงใกล้สิ้นปี

ผลการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน พ.ศ. 2563

1. การวิเคราะห์ตัวบท

ผลการวิเคราะห์ “ตัวบท” ทำให้เห็นว่า มีการนำเสนอความคิด ความรู้ ความเชื่อ และเหตุผลในการออกมาเคลื่อนไหวชุมนุมประท้วงทางการเมืองของแกนนำ ทั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอวาทกรรมที่ค้นพบจาก 337 ตัวบท จำนวน 10 วาทกรรม ดังต่อไปนี้

1.1 วาทกรรมการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ จำนวน 67 ตัวบท มี 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การปฏิรูปเพื่อสะท้อนปัญหาการใช้กฎหมายอาญา มาตรา 112 2) การปฏิรูปให้ดำรงอยู่ในระบอบประชาธิปไตยที่สถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญและอยู่เหนือการเมือง 3) การกล่าวถึงและสามารถวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ในพื้นที่สาธารณะได้ และ 4) สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถปรับตัวและดำรงอยู่ได้ โดยเป็นที่เคารพรักและศรัทธาของประชาชน

1.2 วาทกรรมการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ จำนวน 59 ตัวบท มี 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพในการพูด หรือแสดงออกและการชุมนุมอย่างสันติ 2) การใช้กฎหมายดำเนินคดี เพื่อปิดกั้น จับกุม กักขัง หน่วงเหนี่ยวสิทธิและเสรีภาพของประชาชน 3) การถูกครอบงำด้วยระบบศักดินา วัฒนธรรม และความเชื่อทางสังคม 4) การใช้เสรีภาพ โดยปราศจากความรุนแรงในการทำร้ายผู้ที่เห็นต่างทางความคิด และ 5) การมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองบนฐานของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” และความสามารถในการตรวจสอบอำนาจรัฐ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.3 วาทกรรมการแก้ไขรัฐธรรมนูญ จำนวน 33 ตัวบท มี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ปัญหาและผลพวงที่เกิดจากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2560 2) การแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้เป็นประชาธิปไตย โดยประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และ 3) การดำเนินงานของรัฐสภาที่ส่งผลต่อการแก้ไขรัฐธรรมนูญตามข้อเรียกร้องจากประชาชน

1.4 วาทกรรมการใช้อำนาจรัฐ จำนวน 32 ตัวบท มี 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การใช้อำนาจของสถาบันตุลาการตัดสินปัญหาทางการเมือง 2) ฝ่ายอำนาจนิยมใช้อำนาจรัฐผ่านกฎหมายดำเนินคดีกับกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงทางการเมือง 3) โครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นธรรม ทั้งการรวมศูนย์อำนาจ การใช้ อำนาจ โดยไม่ได้รับการตรวจสอบ และความพยายามรักษาอำนาจ หรือแบ่งปันอำนาจเฉพาะกลุ่มของผู้มีอำนาจ และ 4) ผู้มีอำนาจใช้อำนาจอื่น ๆ นอกเหนือจากอำนาจที่เป็นทางการ และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมอำนาจนิยม

1.5 วาทกรรมระบบการเมือง จำนวน 30 ตัวบท มี 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ปัญหาระบบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย 2) ระบบการเมืองที่ดีสามารถแก้ไขปัญหาคาความเหลื่อมล้ำ 3) การแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ระบบการเมืองกลับเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย และ 4) ปัญหาการเมืองที่มาจากความขัดแย้งทางความคิดและกระแสการตื่นตัวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่

1.6 วาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตย จำนวน 28 ตัวบท มี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ปัญหาของอำนาจรัฐ อำนาจนอกระบบ และกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ส่งผลกับรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย 2) การให้ความสำคัญกับหลักการและคุณค่าของประชาธิปไตย และ 3) การต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยที่ต้องแลกด้วยการถูกคุกคามและสูญเสียอิสรภาพ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.7 วาทกรรมความยุติธรรมและความอยู่ดีธรรม จำนวน 27 ตัวบท มี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) กระบวนการยุติธรรมและการใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม 2) การแสดงความคิดเห็น หรือนำเสนอของชนรุ่นใหม่ต่อความยุติธรรมที่ปรากฏในสังคม และ 3) การเรียกร้องความยุติธรรมในกระบวนการทางการเมืองและสังคม

1.8 วาทกรรมการคุกคาม จำนวน 26 ตัวบท มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การใช้กฎหมายและเจ้าหน้าที่รัฐ (ตำรวจ) ติดตาม หรือดำเนินคดีกับแกนนำและกลุ่มผู้ชุมนุมให้หยุดการเคลื่อนไหวทางการเมือง และ 2) การใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย เพื่อให้เกิดความหวาดกลัว

1.9 วาทกรรมการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ จำนวน 22 ตัวบท มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2475 และ 2) การรับฟังอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อจนเกิดการเรียนรู้และตกผลิกร่วมกันอันนำไปสู่การต่อสู้ทางการเมือง

1.10 วาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางสังคม จำนวน 13 ตัวบท มี 1 ประเด็น คือ 1) ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน

2. การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม

2.1 การวิเคราะห์กระบวนการสร้างตัวบท เป็นการวิเคราะห์กระบวนการสร้างตัวบทที่แกนนำได้นำเสนอ เพื่อสื่อสารออกมาเป็นวาทกรรมทั้ง 10 วาทกรรม ผู้วิจัยนำเสนอผ่านแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงทั้ง 10 คน ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับปมชีวิต ช่องทางการสื่อสารตัวบท และความสามารถในการสื่อสารตัวบทของแกนนำ โดยขอยกตัวอย่างตัวบท ดังนี้

ความหมายและคุณค่าของชีวิตแต่ละคนมันก็ต่างกัน บางคนอยากรวย บางคนอยากมีครอบครัวที่ดี แต่เราอยากใช้ชีวิต เพื่อปลดปล่อยผู้ถูกกดขี่ เราอยากเปลี่ยนระบบโครงสร้างทางการเมือง สิ่งที่เราทำ ก็มาจากการที่เรามีความฝันว่า เราจะได้อยู่ในโลกที่ดีกว่านี้ ... แต่ตอนนี้ชาวบ้านยังคงเดือดร้อน เราก็ต้องช่วยเหลือ เราไม่สามารถทำเป็นมองไม่เห็นความลำบากของพวกเขาได้ เรายังสู้ต่อไป เพราะมัน คือ คุณค่าที่เรายึดถือ (Boonpattaraksa, 2020, as cited in Preyanoot Preechamart, 2020)

จากตัวบทของ จตุภัทร์ บุญภัทรรักษา หรือไผ่ ดาวดิน กล่าวเอาไว้กับสื่อออนไลน์ วารสารนิสิตนักศึกษา วันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 เผยให้เห็นถึงความหมายและคุณค่าของชีวิตที่เขายึดถือ ไผ่ ดาวดิน นับว่าเป็นนักเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มากด้วยประสบการณ์ในการต่อสู้กับอำนาจรัฐ โดยเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ กระทั่งถูกดำเนินคดีและถูกจำคุกหลายปี แต่กระนั้น การต่อสู้ของเขาก็เป็นสิ่งยืนยันได้ถึงมโนทัศน์ในคุณค่าและความหมายของชีวิตที่ได้ให้สัมภาษณ์เอาไว้

2.2 การวิเคราะห์กระบวนการเติบโตของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง การชุมนุมตลอดปี 2563 หากดูสถิติตัวเลขการชุมนุมที่เกิดขึ้นในพื้นที่กรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด จากเว็บไซต์มีอบดาต้าไทยแลนด์ (Mob Data Thailand) จะพบว่า มีความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนที่เข้าร่วมชุมนุมประท้วงเป็นจำนวนมาก ส่วนการใช้ภาษาในการสื่อสารของแกนนำ ผู้วิจัยได้นำเอาทฤษฎีทางวาทกรรมปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรมเข้ามาอธิบายลักษณะภาษาและลักษณะสารของประโยคว่า มีสิ่งซ่อนเร้นหรือแฝงฝังอยู่ในตัวบท ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงวิธีคิดของแกนนำ ได้แก่ 1) การใช้มูลบท (presuppositions) 2) การใช้อุปลักษณ์ (metaphor) 3) การปฏิเสธ (negation) 4) การใช้เรื่องเล่า (narrative) 5) การใช้วัจนกรรม (speech acts) นอกจากนี้ อาจขึ้นอยู่กับมุมมองลักษณะสารของประโยค ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารเชิงวิพากษ์ การสื่อสารเชิงการโต้แย้ง และการสื่อสารเพื่อสร้างความชอบธรรม โดยขอยกตัวอย่างตัวบท จำนวน 2 ตัวบท ดังนี้

หลังจากที่เราต้องเข้าไปอยู่หลังซีกรงนั้น ทว่าที่ติดตามข่าวได้จำกัด ก็เป็นเครื่องยืนยันสัจธรรมอันสำคัญยิ่งของกระบวนการประชาธิปไตยในทุกประเทศ นั่นคือ ‘ซีกรงอาจขังดวงดาวได้ แต่ไม่อาจขังแสงดาวได้’ (Chiwarak, 2020, as cited in Matichon TV, 2020)

ทุกครั้งที่ได้รับคำพูดที่บอกว่า ‘เด็กถูกล้างสมอง’ หรือว่า ‘มีผู้ใหญ่ชักใย’ หนูรู้สึกเสียใจ คุณถูกคนที่จะเป็นอนาคตของชาติแบบนี้เหรือ ในเมื่อคุณนิยามว่า เด็ก คือ อนาคตของชาติ ทำไมคุณไม่ให้พื้นที่เขาในการแสดงความคิด ทำไมคุณเอาความคิดของคุณไปครอบว่า เด็กจะพูดแบบนี้ได้ต้องมีคนอยู่เบื้องหลัง ทำไมคุณถึงไม่ลองเปิดใจและมองดูศักยภาพของเด็กบ้าง หนูมองว่าการพูดคุยระหว่างบุคคลที่มีความต่างระหว่างวัยต้องยกเรื่อง วัยออกไปก่อนแล้วมาพูดในฐานะที่เป็นคนเท่ากัน การที่เราเปิดใจคุยกันด้วยเหตุผลมันจะทำให้แต่ละฝ่ายเข้าใจความคิดกันได้มากขึ้น คือ เราไม่จำเป็นจะต้องเอาความคิดของเราไปให้เขาคิดเหมือนกับเรา เราทำอย่างนั้น ไม่ได้มันผิดหลักประชาธิปไตยด้วย สิ่งที่ต้อง คือ เราต้องแสดงความคิดเห็นของตัวเองได้ โดยที่ยังเคารพสิทธิของคนอื่น (Thanakitwiboonphon, 2020, as cited in Runghnapha Phimmassri, 2020)

ตัวบทแรก พริษฐ์ ชิวารักษ์ หรือเพนกวิน ได้ปราศรัย ณ สถานีตำรวจนครบาลประชาชื่น หลังจากที่เขาถูกตำรวจส่งตัวมา เพื่อดำเนินคดีตามหมายจับ เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2563 โดยมีการใช้อุปลักษณะ “ซีกรงอาจขังดวงดาวได้ แต่ไม่อาจขังแสงดาวได้” ซึ่งคำว่า “ดวงดาว” ก็คือ การแทนตัวเองและประชาชนที่ถูกดำเนินคดีจนต้องเข้าเรือนจำ แม้ว่าภายใต้กรงขัง หรือที่เขาใช้คำว่า “ซีกรง” นั้น ไม่อาจกักขังแสงของดวงดาวไปได้ ส่วนตัวบทที่สอง ภัสราวลี ธนกิจวิบูลย์ผล หรือมายด์ ได้ให้สัมภาษณ์กับประชาชาติธุรกิจ เผยแพร่เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 เป็นการตอบโต้เกี่ยวกับการกล่าวหาคนรุ่นใหม่ถูกล้างสมอง ที่ว่า “เด็กถูกล้างสมอง” และ “มีผู้ใหญ่ชักใย” โดยได้ตั้งคำถามกลับต่อการถูกตีตราดังกล่าวและนำเสนอถึงหลักประชาธิปไตยที่ต้องรับฟังและเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมถึงการทำความเข้าใจและหาทางออกร่วมกัน

การใช้ภาษาในการสื่อสารของแกนนำถือเป็นยุทธศาสตร์การสื่อสารทางการเมืองที่นำเสนอความจริงอีกแง่มุมหนึ่ง โดยเฉพาะการโต้แย้งกับแนวคิด หรือวาทกรรมจากกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐและกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วง ไม่ว่าจะเป็นขั้วชาติ ล้มเจ้า ความมั่นคง หรืออื่น ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างขึ้นมา เพื่อให้เกิดการรับรู้ในเชิงการแบ่งแยกและผลักไสกลุ่มคนที่มีความคิดแตกต่างออกไป ดังนั้น การสื่อสารตัวบทของแกนนำ จึงมีความสำคัญในการนำเสนอ พร้อมทั้งอธิบายประเด็นการเรียกร้อง หรือการตอบโต้ข้อกล่าวหา โดยอาศัยกลวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้รับสาร (บริโศคตัวบท) เกิดความเข้าใจและสมานานแนวคิด หรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่แฝงฝังมากับตัวบท ดังเห็นได้จากตัวอย่างตัวบทข้างต้นของทั้ง

พิธีรัฐ ชีวรักษ์ และภัสราลี ธนกิจวิบูลย์ผล ที่ยกมาอธิบายถึงการใช้ภาษาในการสื่อสารของแกนนำ โดยตัวบทแรกสะท้อนให้เห็นถึงวาทกรรมการใช้อำนาจรัฐ (ประเด็นที่สอง ฝ่ายอำนาจนิยมใช้อำนาจรัฐผ่านกฎหมายดำเนินคดีกับกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงทางการเมือง) และตัวบทต่อมาวาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตย (ประเด็นที่สอง การให้ความสำคัญกับหลักการและคุณค่าของประชาธิปไตย)

ประการสำคัญที่ไม่กล่าวถึงไม่ได้ คือ เทคโนโลยีการสื่อสารและเครือข่ายสังคมออนไลน์ อย่างการใช้แพลตฟอร์ม (platform) เฟซบุ๊ก (facebook) ยูทูบ (youtube) ทวิตเตอร์ (twitter) เทเลแกรม (telegram) หรืออื่น ๆ ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารข้อมูลระหว่างกลุ่ม เครือข่าย โดยเฉพาะการส่งข้อมูลข่าวสารไปยังมวลชนแบบเรียลไทม์ เพื่อให้รับรู้ถึงข้อมูลข่าวสารร่วมกันในเวลาอันรวดเร็ว อีกทั้งยังเป็นพื้นที่จัดเก็บข้อมูลข่าวสารสำหรับการเข้ามารับชมย้อนหลังได้ เมื่อเป็นดังนี้ จึงปรากฏเป็นรูปแบบของ “การเมืองออนไลน์” ในฐานะพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ทางความคิดและกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อระดมมวลชนเข้าร่วมขบวนการ จนกระทั่งเกิดการขยายตัวไปสู่รูปแบบของ “การเมืองท้องถิ่น” โดยเห็นได้จากปรากฏการณ์ชุมนุมประท้วงที่เกิดขึ้นอย่างแฟลชม็อบ (flash mop) ที่มีการนัดหมายและสามารถสลายตัวอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม การเมืองท้องถิ่นที่ดูมีพลังและสามารถสร้างแรงกดดันในการต่อรองกับรัฐค่อนข้างสูง แต่ทว่าก็มีความเสี่ยง ไม่ว่าจะเป็นการได้รับบาดเจ็บจากการถูกควบคุมฝูงชน การถูกคุกคามจากเจ้าหน้าที่รัฐและกลุ่มที่ต่อต้านการชุมนุมประท้วง การถูกดำเนินคดีทางกฎหมาย ดังนั้นการเมืองออนไลน์จึงเป็นตัวช่วยในการลดจุดอ่อนของการเมืองท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีในแง่ของการขยายแนวร่วมของผู้คน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อาจจะยังไม่เห็นด้วย หรืออาจจะยังลังเลในการเข้าร่วมกับกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง

3. การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม

3.1 สภาพบริบททางสังคม มีมูลเหตุหลักจากการได้รับแนวคิด วัฒนธรรม หรืออุดมการณ์ จากตะวันตกที่เข้ามาสั่นคลอนต่อหลักคิด หรือแบบแผนเดิมที่ดำรงอยู่ ก่อปรกับความอยู่ดีธรรมที่ปรากฏในสังคม และปัญหาการบริหารงานของภาครัฐที่ไร้ความโปร่งใส โดยเฉพาะไม่สามารถรับมือกับภาวะวิกฤตปัญหาต่าง ๆ ได้ อาทิ การระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้เกิดเป็นประเด็นที่ถกเถียงในโลกสังคมออนไลน์ ซึ่งสามารถแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วและเป็นวงกว้าง จนกระทั่งเกิดการตื่นตัวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่และประชาชน อีกทั้ง ยังเป็นการปลุกจิตสำนึกร่วมต่อความรับผิดชอบทางสังคมในฐานะพลเมือง

3.2 สภาพบริบททางการเมือง ผลจากการเมืองที่ไร้เสถียรภาพและความขัดแย้งทางความคิดของประชาชนทำให้เกิดการรัฐประหาร และความพยายามร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อประโยชน์ในการสืบทอดอำนาจ ดังปรากฏการณ์การเลือกตั้งปี 2562 และการใช้อำนาจในรูปแบบอำนาจ

นิยม โดยมีอำนาจรัฐเป็นเครื่องมือทางการเมืองจัดการกับผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่าง กระทั่งการเกิดขึ้นของพรรคการเมืองใหม่ นั่นก็คือ “พรรคอนาคตใหม่” ที่กลายเป็นความหวังของการทำงานในระบบรัฐสภา แต่ทว่าพรรคดังกล่าวกลับเป็นสิ่งแปลกปลอมของกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐ จนมีอันต้องถูกยุบพรรค ถือเป็นทางเส้นสุดท้ายที่ทำให้ประชาชนไม่พอใจต่อความอยุติธรรมที่เกิดขึ้น และลุกลามขยายประเด็นในเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการหิбыกประเด็นการขยายพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ จนมีการใช้กฎหมายอาญา มาตรา 112 อย่างเข้มข้น นอกจากนี้ การยื่นร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง เพื่อให้รัฐสภาพิจารณา แต่ทว่ากลับถูกกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐใช้กระบวนการยับยั้งและถูกปิดตกลงไป

3.3 สภาพบริบททางเศรษฐกิจ เป็นบริบทที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมือง โดยเฉพาะการรัฐประหารที่ส่งผลต่อการลงทุนจากต่างชาติ เพราะไม่เชื่อมั่นในเสถียรภาพทางการเมือง แม้ว่ารัฐบาล คสช. จะออกนโยบายเพื่อขับเคลื่อนและกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ แต่ทว่าก็ไม่มีผลในทิศทางที่ดีขึ้น กอปรกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจโลกทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างหนัก จนกระทั่งปรากฏเป็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่พุ่งสูงขึ้น นอกจากนี้การบริหารงบประมาณแผ่นดินที่ไร้ประสิทธิภาพ และความไม่โปร่งใสในเรื่องการโอนงบประมาณรายจ่ายมาตั้งเป็นงบกลาง เพื่อให้รัฐบาลใช้จ่ายในกรณีฉุกเฉิน รวมถึงการสร้างหนี้สาธารณะเพิ่มมากขึ้น ล้วนเป็นสาเหตุความไม่พอใจของประชาชนที่สะสมมาอย่างต่อเนื่อง

นอกจากผลการวิเคราะห์ตัวบทที่เผยให้เห็นถึงวาทกรรมแล้ว ยังเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง กลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐ และกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วง โดยเฉพาะการเมืองนับตั้งแต่การรัฐประหารในปี 2557 ที่อยู่ในสถานะที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยในระยะเปลี่ยนผ่าน” (transitional democracy) แต่โครงสร้างอำนาจยังถูกเกาะกุมด้วยกลุ่มอำนาจเก่าอย่างเหนียวแน่น ทั้งนี้ การสื่อสารที่ออกมาจากทุกกลุ่มล้วนฉายภาพให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่แฝงฝังในตัวบท เริ่มจากกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงมีการสื่อสารถึงความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย พร้อมกับการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การเรียกร้องประชาธิปไตย การหยุดคุกคามประชาชน การวางอยู่บนหลักเหตุผลและหลักความอดทน อดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่างทางการเมือง ดังนั้น การสื่อสารของแกนนำกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง จึงเป็นการยึดถืออุดมการณ์เสรีนิยม (Liberalism) มาใช้ในการต่อสู้ทางการเมือง โดยเป็นประเภทเสรีนิยมสมัยใหม่ที่สามารถเห็นได้จากข้อเรียกร้องต่าง ๆ แม้ว่าจะมีอุดมการณ์สังคมนิยม (Socialism) ปรากฏอยู่บ้าง แต่ทว่าเป็นการนำเสนอจากกลุ่มเยาวชนปลดแอกเพียงกลุ่มเดียว นอกจากนี้ ยังมีในส่วนของวาทกรรมประชาธิปไตยที่มีแนวโน้มการปรากฏของระบอบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการรวมกันของสองแนวคิด คือ เสรีนิยม (Liberalism) กับประชาธิปไตย (Democracy)

อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐและกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วงนั้น มีตัวบทที่สื่อสารในเชิงการตอบโต้กลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงและแสดงจุดยืนปกป้องประเพณี วัฒนธรรม คุณค่าต่าง ๆ ที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมรากฐานดังกล่าว กอปรกับการบริหารงานที่รวมศูนย์อำนาจและความพยายามในการปิดกั้นสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยออกกฎหมาย พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 และการบังคับใช้กฎหมายอาญา มาตรา 112 และมาตรา 116 ขณะเดียวกันการออกแถลงการณ์ของนายกรัฐมนตรีตลอดปี 2563 ก็สะท้อนถึงการปิดกั้นและให้ประชาชนปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำ ภายใต้ความสงบเรียบร้อยของประชาชน และความมั่นคงของชาติ ดังนั้น ทั้งสองกลุ่มนี้จึงมีลักษณะของแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองในรูปแบบอนุรักษนิยม 2 ประเภท คือ “อนุรักษนิยมแบบกษัตริย์นิยม” และ “อนุรักษนิยมแบบอำนาจนิยม”

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การชุมนุมประท้วงในปี 2563 ปฏิเสธไม่ได้ว่า เป็นผลพวงมาจากการรัฐประหารปี 2557 โดยมีการจัดวางทางอำนาจใหม่ ตั้งแต่การร่างรัฐธรรมนูญ (ฉบับปี 2560) การแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ซึ่งมีอำนาจเสนอ เห็นชอบ และกลั่นกรองกฎหมาย การสร้างฐานอำนาจทางการเมือง ดังปรากฏการจัดตั้งพรรคการเมือง (พรรคพลังประชารัฐ) เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเลือกตั้งหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และความพยายามกวาดล้างกลุ่มอำนาจเก่า ดังเห็นจากคำสั่ง คสช. ที่เรียกนักการเมือง นักกิจกรรมทางการเมือง หรือประชาชนเข้าไปปรับทัศนคติยังค่ายทหาร โดยเฉพาะการใช้อำนาจทางกฎหมายมาตรา 44 เพื่อปราบปรามผู้ที่ยืนต่างทางการเมือง นับว่าเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนอย่างรุนแรง แต่ทว่าประชาชนก็ได้เกรงกลัวต่ออำนาจรัฐ และกลายเป็นแรงกดทับที่สะสมมาเรื่อย ๆ กระทั่งระเบิดออกมาจนกลายเป็นการชุมนุมประท้วง สอดคล้องกับ พิชามณัฐ ศรีรักษาสินธุ์ และไพลิน ภูจินาพันธ์ (Pichamon Sriraksasin & Pailin Phujeenapan, 2020) ที่กล่าวถึง มาตรา 44 ในการควบคุมสังคมเกิดสภาวะการครอบงำ (dominant) เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้กับรัฐบาล แต่ทว่าไม่สามารถเข้าไปควบคุมสังคมได้อย่างเบ็ดเสร็จ การใช้กฎหมายในการกดปราบ หรือใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง สะท้อนให้เห็นถึงการมองของ กรั่มซี่ ว่ารัฐที่อ่อนแอเท่านั้น ที่ต้องใช้การคุกคาม หรือกำลังในการครอบงำ แต่ทว่ารัฐที่เข้มแข็งจะปกครอง โดยการอาศัยการครองอำนาจนำ (Adamson, 1980, p. 170) ดังนั้น วิฤตความชอบธรรมของผู้ปกครองที่โน้มน้าวได้ อาศัยวาทกรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง อย่างการทุจริตคอร์รัปชัน หรือแม้กระทั่ง ความมั่นคงของชาติก็ได้เสื่อมสลายในความเชื่อดังกล่าว

แม้ว่ารัฐบาลของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา จะบริหารงานอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เข้ายึดอำนาจและหลังการเลือกตั้งปี 2562 แต่ก็มีอาจแก้ไขปัญหของประเทศได้ อาทิ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยเฉพาะปัญหาความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งคนรุ่นใหม่มองว่า มีการใช้อำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรม ดังกรณีศาลรัฐธรรมนูญมีมติให้ยุบพรรคอนาคตใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พชรวัฒน์ แสนทอง (Pacharawat Senthong, 2019) ที่กล่าวถึงการใช้กลไกสำคัญ อย่างสถาบันตุลาการหรือตุลาการ-ภักดิ์ เข้ามาจัดการกับพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะกรณีของพรรคอนาคตใหม่ที่ศาลเห็นว่า การกักเงินนั้น มีเจตนาหลีกเลี่ยงการบริจาค ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่น จึงเป็นการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 72 ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 (“Future Forward: The Constitutional Court orders the dissolution of the Future Forward Party”, 2020, February 21) ดังนั้น การยุบพรรคอนาคตใหม่ จึงถือเป็นขบวนการสำคัญที่ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่ทนต่อความยุติธรรมที่เกิดขึ้น โดยออกมาเรียกร้องความเป็นธรรมและเกิดการรวมตัวในรูปแบบกิจกรรมแฟลชม็อบภายในสถาบันการศึกษาพร้อมกับการนำเสนอปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จนกระทั่งนำไปสู่ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองตลอดปี 2563

ท่ามกลางการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับข้อเรียกร้องและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศ การปราศรัย การให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน หรืออื่น ๆ ของแกนนำที่ออกมาเคลื่อนไหวชุมนุมประท้วงทางการเมืองได้ปรากฏคำศัพท์จำนวนมาก ซึ่งไหลเวียนผ่าน “ตัวบท” และเมื่อนำมาจัดกลุ่มคำ จึงค้นพบวาทกรรมผ่านตัวบท โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้ วาทกรรมการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ วาทกรรมการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ วาทกรรมการแก้ไขรัฐธรรมนูญ วาทกรรมการใช้อำนาจอธิปไตย วาทกรรมระบบการเมือง วาทกรรมการเรียกร้องประชาธิปไตย วาทกรรมความยุติธรรมและความอยุติธรรม วาทกรรมการคุกคาม วาทกรรมการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ และวาทกรรมความเหลื่อมล้ำทางสังคม จากการวิเคราะห์ตัวบทของแกนนำทำให้ได้วาทกรรมทางการเมืองในการโต้กลับ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายสำคัญของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ที่ สามชาย ศรีสันต์ (Sresunt, 2018, p. 158) กล่าวเอาไว้ คือ ค้นหาวาทกรรมทางเลือกที่จะปะทะ ทำลาย เพื่อผลิตสร้างปฏิบัติการทางสังคมใหม่ ๆ อีกทั้ง วาทกรรมดังกล่าวยังสามารถพัฒนาเป็นประเด็นในเชิงนโยบาย เพื่อนำไปสู่การต่อสู้ทางการเมือง หรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชน

การสื่อสารของแกนนำยังทำให้เห็นถึงความคิด ความรู้ ความเชื่อ และเหตุผลในการออกมาชุมนุมประท้วงทางการเมือง ผ่านการวิเคราะห์ตัวบท จนปรากฏเป็นวาทกรรมทางการเมืองในฐานะรูปของตัวแทนทางความคิดผ่านภาษาและเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ สอดคล้องกับ ไชยรัตน์ เจริญสิน-

โอฬาร (Chairat Charoensin-O-Larn, 2013, p. 151) ที่กล่าวถึง “ภาษา” ว่าไม่ใช่เรื่องแคบ ๆ เกี่ยวกับการสื่อสาร การส่งต่อข่าวสารเท่านั้น แต่ภาษาเป็นเรื่องของการจัดระบบระเบียบการรับรู้ของคนในสังคม หรือก็คือ เป็นกลไกการควบคุมทางสังคมที่ทรงประสิทธิภาพที่สุดกลไกหนึ่ง ซึ่งการใช้ภาษาในการนำเสนอประเด็นสำคัญของสังคมไทย อาทิ วาทกรรมการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ วาทกรรมการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ วาทกรรมการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ถือเป็น “วาทกรรมทางเลือก” ที่ใช้ในการ “โต้กลับ หรือสภาวะนำโต้กลับ” (counter hegemony) ที่สำคัญของกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง และยังเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ฝังอยู่ในตัวบท ทั้งจากกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง คือ “เสรีนิยมประชาธิปไตย” และกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐและกลุ่มผู้ต่อต้านการชุมนุมประท้วง คือ “อนุรักษนิยมแบบกษัตริย์นิยม” และ “อนุรักษนิยมแบบอำนาจนิยม”

ในส่วนของการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมนั้น เมื่อใช้แว่นขยายส่องถึงภูมิหลังของแกนนำแต่ละคนแล้วทำให้รับรู้ได้ว่า การขัดเกลาทางสังคม (socialization) ผ่านสถาบันทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน องค์กร และสื่อมวลชน ประกอบกับการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคม วัฒนธรรม ในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เข้ามากระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขาทำให้เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้และหล่อหลอมระบบความคิด ความรู้ ความเชื่อ หรือค่านิยม จนกระทั่งกลายเป็น “พลเมืองตื่นรู้” (active citizen) ด้วยจิตวิญญาณ และออกมาเรียกร้องต่อสู้ทางการเมืองในฐานะ นักกิจกรรม (activist) แม้ว่าพวกเขาจะไม่สามารถทำลายอำนาจของรัฐบาลลงได้ แต่ทว่าปรากฏการณ์การชุมนุมประท้วงได้สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง พร้อมกับการสร้างแนวทางการต่อสู้ใหม่ ๆ อย่างสร้างสรรค์เอาไว้ในหน้าประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ทางการเมืองไทย

ข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เป็นการวิเคราะห์ตามแนวทางของภาษาศาสตร์ที่ไม่ได้มองเพียงแค่มิติทางภาษาเท่านั้น แต่ยังมองในมิติทางสังคม โดยนำมาใช้ร่วมกับแนวคิดทางสังคมในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรม อำนาจ และอุดมการณ์ ที่แฝงอยู่ในตัวบท เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยจากการถูกครอบงำ แต่แนวคิดนี้มีข้อจำกัด คือ ไม่มีวิธีการเก็บข้อมูลเฉพาะ กอปรกับต้องอาศัยการตีความ และการอธิบาย ซึ่งอาจมีการตีความแตกต่างออกไป เพราะฉะนั้น จำเป็นต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับบริบท เพื่อนำมาประกอบในการวิเคราะห์อย่างรอบด้าน กรอบการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม รวมถึง สามารถผลิตสร้างปฏิบัติการทางสังคมใหม่ ๆ หรือค้นหาวาทกรรมทางเลือกสำหรับการต่อสู้ หรือสภาวะนำโต้กลับ (counter hegemony)

ดังนั้น ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป คือ การนำเอากรอบการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์มาศึกษาและพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมือง อาทิ การวิเคราะห์ตัวบทจากการอภิปรายในที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา การให้สัมภาษณ์ของสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี การปราศรัยหาเสียงของพรรคการเมือง เพื่อทำให้รับทราบถึงชุดความคิด หรือแบบแผนการสร้างอำนาจผ่านการสื่อสารในฐานะของผู้กุมอำนาจรัฐ หรือผู้ที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ที่สามารถกำหนดทิศทางของสังคม หรือประเทศ และทำให้เท่าทันต่อวาทกรรม เพื่อลดความเสี่ยงที่จะถูกครอบงำ รวมถึงสร้างทางเลือกใหม่ ๆ ให้กับผู้ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่ไม่เป็นธรรม หรือไม่เท่าเทียม อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Adamson, W. L. (1980). *Hegemony and Revolution A Study of antonio gramsci's political and cultural theory*. California: University of California Press.
- BBC NEWS Thai. (2020a). *Future forward: The constitutional court orders the dissolution of the future forward party and bans its executive committee members from politics for 10 years* [In Thai]. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-51582581>
- BBC NEWS Thai. (2020b). Khana Ratsadon: Announcing three demands before the major rally on October 14: Prayut resigns-open parliament amend the constitution-reform the monarchy [In Thai]. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-54461248>
- BBC NEWS Thai. (2021). From coup leders to the 7-year civilian prime minister, Gen. Prayut Chanocha, and the dynamics of power seizure, relaxation, and consolidation [In Thai]. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-57196551>
- Chairat Charoensin-O-Larn. (2013). *Language and politics/the political* [In Thai] (2nd ed.). Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University Textbook.
- Chairat Charoensin-O-Larn. (2018). *Power unbound: Language, discourse, everyday life and the Changing World* [In Thai]. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University Textbook.

- Chayut Pansuwan & Somsak Samukkethum. (2019). Analyzing Thai student movements in the period of political turmoil 2006-2014 [In Thai]. *Journal of Social Development*, 21(2), 216-234.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman.
- iLaw. (2019). Speeches from the parliament: The NCPO inherits power, not as discourse but as a formality. Retrieved from <https://ilaw.or.th/node/5287> [In Thai]
- Jantima Angkapanichkit. (2019). *Discourse analysis* [In Thai] (2nd ed.). Pathum Thani: Thammasat University.
- Matichon News Agency. (2021). *Thailand records 2020*. Bangkok: Matichon. (In Thai)
- Matichon TV. (2020, October 31). *Listen, Penguin proclaimed boldly, 'A cage may confine a star, but it can never confine its light'* [Video file]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=OyJNgDdRmag>
- Natthaporn Panpothong. (2013). *Critical discourse analysis in linguistics: Concepts and studies of discourse in the Thai language* [In Thai] (2nd ed.). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Office of the National Economic and Social Development Council reveals that Thailand's wealth inequality has surged over the past decade, with the richest becoming 20 times wealthier than the poorest. Household debt relative to GDP has surpassed 80 percent [In Thai]. (2020, September 22). *Matichon Online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/economy/news_2359806
- Pacharawat Senthong. (2019). The political ideology: Thai political ideology [In Thai]. *Journal of Graduate Studies Valaya Alongkorn Rajabhat University*, 13(3), 230-248.
- Phichai Ratnatilaka Na Bhuket. (2020, February 28). The movement of students [In Thai]. *MGR Online*. Retrieved from <https://mgronline.com/daily/detail/9630000020003?fbclid=IwAR1Tli->
- Pichamon Sriraksasin & Pailin Phuweenapan. (2020). The section 44 as the hegemonizing apparatus of the national council for peace and order (NCPO) government [In Thai]. *Political Science and Public Administration Journal*, 11(1), 171-188.

- Preeyanoot Preechamart. (2020). I am not afraid of ‘them’ because all humans are equal: Phai Daodin shares his life story of continuing to fight against injustice after being released from prison [In Thai]. Retrieved from <https://nisitjournal.press/2020/11/09/pai-jatupat-interview/>
- Runghana Phimmassri. (2020, November 12). Mind Passarawalee: If the government asks when will it stop, Prayut will resign, let’s talk then [In Thai]. *Prachachat Online*. Retrieved from <https://www.prachachat.net/d-life/news-552809>
- Sanchaiy Srisunt. (2018). *On critical discourse analysis*. Bangkok: Sommodhi. (In Thai)
- Stand up for democracy! students across Thailand launch 28 hashtags to express their identity and oppose dictatorship [In Thai]. (2020, February 25). *Prachachat Online*. Retrieved from <https://www.prachachat.net/social-media-viral/news-424798>
- Thanawat Matthawee Wong. (2016). *The critical discourse analysis of “returning happiness to the people” TV program*. (Unpublished master’s thesis) [In Thai]. Thammasat University, Bangkok.